

УДК 1(091)(477)

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ
ТЕКСТІВ АНТОНІЯ РАДИВИЛОВСЬКОГО****STATE AND PERSPECTIVES OF STUDY
OF TEXTS ANTONY RADIVILOVSKY****Співак В. В.,**

кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін, Академія Державної пенітенціарної служби (Чернігів, Україна), e-mail: hortussapientia@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1681-8486>

Spivak V. V.,

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Department of Pedagogy and Humanities, Academy of State Penitentiary Service (Chernihiv, Ukraine), e-mail: hortussapientia@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1681-8486>

Стаття присвячена огляду стану та перспектив дослідження проповідницької спадщини Антонія Радивилівського. Показано, що на сьогодні вітчизняна наука має досить значний досвід дослідження проповідей Антонія Радивилівського. Це праці літературознавців і мовознавців (С. Азовцевої, І. Ісиченка, В. Крекотня, М. Марковського, О. Ніки), істориків (Дж. Броджі Беркофф, М. Грації Бартоліні, М. Костомарова), філософів (Л. Довгої). Однак більшість його проповідей досі залишаються поза увагою науковців. Встановлено, що дослідження текстів Антонія Радивилівського, здебільшого носять фрагментарний характер та стосуються літературних якостей творчості проповідника. Натомість, філософська складова його текстів є малодослідженою та потребує детальної уваги, як найбільш перспективний напрямок вивчення текстів Антонія Радивилівського.

Ключові слова: історія філософії, українська філософія, бароко, проповідь, стан дослідження.

The article is devoted to the review of the state and prospects of the study of the preaching heritage of Anthony Radivilovsky. The study first analyzed and systematized the experience gained by the national science in the field of research sermons Anthony Radivilovsky.

These are the works of literary critics and linguists (S. Azovtseva, I. Isichenko, V. Krekotnya, M. Markovsky, O. Niki), historians (J. Frederic Berkoff, M. Gracia Bartolini, M. Kostomarov), philosophers (L. Dovgoy). However, most of his sermons still remain beyond the attention of scholars. This is especially true of the handwritten legacy Radivilovsky, which was only partially studied by literary scholars and almost not considered from a philosophical point of view. Instead, the philosophical component of his texts is poorly understood and requires detailed attention as the most promising direction in the study of Anthony Radivilovsky's texts.

Keywords: history of philosophy, Ukrainian philosophy, baroque, sermon, state of research.

Постановка проблеми. Серед широкого кола проблем, що стосуються дослідження історії вітчизняної філософської культури, чільне місце займає вивчення філософської думки епохи бароко. Адже, саме в цю епоху закладалися основи вітчизняної модерної культури та професійного філософствування. Однак, в цю епоху, філософія ще не була сепарована від інших форм світогляду й духовного освоєння дійсності. Зокрема, вона була тісно пов'язана з релігійною думкою, що відображалася на сторінках церковних трактатів та проповідей.

Одним з визначних українських проповідників XVII ст., є Антоній Радивилівський, творчість якого має досить вагоме філософське наповнення. Дослідження спадщини проповідника розпочалось ще в позаминулому столітті. Однак, філософська складова його текстів, й досі залишається білою

плямою вітчизняної науки та потребує детальної уваги. Такі дослідження мають базуватися на накопиченому попередніми розвідками досвіді. В свою чергу, цей досвід потребує осмислення й систематизації, яким ми плануємо присвятити дану статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна доробок проповідника досліджувався здебільшого в лоні літературознавчих студій. Досить ґрунтовний огляд історико-літературних досліджень спадщини Антонія Радивилівського зроблений С. Азовцевою [2], яка розділила історіографію літературознавчих досліджень даної проблеми на три періоди: наукові праці другої половини XIX століття; наукові праці другої половини XX століття; наукові праці початку XXI століття [2, с. 144].

Мета статті. Метою статті є аналіз стану дослідження проповідницької спадщини Антонія Радивилівського. Дане дослідження дозволить нам виявити перспективні й недостатньо розроблені напрямків для подальшого вивчення текстів видатного проповідника епохи бароко.

Виклад основного матеріалу дослідження. До перших спроб висвітлити творчість Антонія Радивилівського належать робота В. Аскоченського «Киев с древнейшим его училищем Академиею» (1856) [3, с. 164], а також «Обзор русской духовной литературы (862–1720)» (1857) Філарета Гумілевського [24, с. 204]. У них дослідники подали короткі біографічні відомості про проповідника та уривчасті відомості про його доробок. Також, життя проповідника привернуло увагу й К. Говорського, який коротко описав його біографію у своїй статті «Радивилівский Антоний (Краткий биограф. очерк)» (1864) [5, с. 183].

М. Костомаров в своїй праці «Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей» (1874) [13] зробив спробу описати життя та творчий доробок Антонія Радивилівського в історичному контексті. Однак дана розвідка в межах названої праці є невеликою за обсягом та носить суто довідковий характер.

Дослідник А. Торчинський (1876) зробив огляд біографії та спадщини проповідника й охарактеризував практичну цінність проповідей Антонія Радивилівського з огляду на ведення душпастирської діяльності [22].

На структурних особливостях спадщини проповідника, семантиці назв його збірок та присвятах зупинив дослідницьку увагу О. Огоновський в «Історії літератури руської [української]» (1887) [21].

Першою ґрунтовною працею присвяченою безпосередньо Антонію Радивилівському є розвідка М. Марковського «Антоний Радивилівский, южнорусский проповедник XVII века» (1894) [18], який «ґрунтовно досліджував не тільки передумови виникнення проповіді як літературного жанру, але й аналізував творчість багатьох видатних проповідників XVII ст., особливості побудови казань та їх художньо-стилістичні риси» [2, с. 145].

Звертаючись до спадщини проповідника, І. Франко (1910) описує її обсяг та зауважує символічний стиль його повчань [25, с. 62]. Загалом, І. Франко не високо оцінює доробок проповідника, вважаючи схоластичний та повчальний зміст проповідей Антонія Радивилівського відсталим, з огляду на загальноєвропейський контекст Такий погляд дослідника обумовлений його світоглядно-методологічними установками та навряд чи є адекватним.

Такі самі установки в оцінці спадщини Антонія Радивилівського демонструє С. Єфремов (1929), що вважає міркування проповідника штучними, хоч і не відірваними від життя [9, с. 98].

Діаспорний вчений Д. Чижевський (1956) в своїх студіях присвячених сторії української літератури, звертає увагу на стилістичні аспекти проповідей Антонія Радивилівського [26; 27].

Радянський літературознавець О. Білецький у «Хрестоматії давньої української літератури» (1967) [4, с. 321–322] зупиняється на біографії проповідника та публікує фрагменти з текстів Антонія Радивилівського.

Найвизначнішою працею присвяченою Антонію Радивилівському є дослідження В. Кречотня «Оповідання Антонія Радивилівського» (1983) [15]. Дане дослідження містить біографію проповідника, яка в основному повторює інформацію, вміщену в працях дослідників XIX–поч. XX ст., бібліографічний опис збірок його проповідей, аналіз джерел, якими користувався Антоній Радивилівський, складаючи свої проповіді, стилістичні та змістовні характеристики повчань проповідника та побіжне звернення до морально-етичної складової спадщини Радивилівського. Стаття В. Кречотня, присвячена поглядам Антонія Радивилівського на ораторське мистецтво [14] та соціальні обов'язки проповідника залишається єдиною розвідкою вказаної проблеми.

Наприкінці радянської епохи до спадщини Радивилівського звернулись в колективному дослідженні літературознавці М. Грицай, В. Микитася та Ф. Шолом (1989). В їх дослідженні творчий шлях проповідника та виділені основні художньо-стилістичні риси його творів [6]. Однак, в даному виданні, що носить ознайомчий характер, ніяких нових відомостей про проповідника та його спадщину не вміщено.

Серед сучасних літературознавчих досліджень в яких звертається увага на доробок проповідника слід згадати книгу В. Шевчука «Муза Роксоланська» (2005) [29]. Дослідник передусім зупиняється на аналізі байок проповідника, хоча не оминає й мовно-стилістичні особливості проповідей [2, с. 147].

Іншою оглядовою працею, що нас цікавить, є «Історія української літератури: епоха бароко XVII–XVIII ст.» [11] І. Ісиченка (2011). Крім біографічних відомостей про Антонія Радивилівського, автор звертається до історико-літературного аналізу збірок проповідника: «Огородок Марії Богородици...» та «Вінець Христов».

Поруч з оглядовими історико-літературними дослідженнями, що так чи інакше звертають увагу

на життя та доробок Антонія Радивилівського набувають поширення й окремі розвідки присвячені безпосередньо проповіднику. Ще зокрема дослідження: С. Азовцевої [1], В. Денисюк [7], І. Ісиченка [10], С. Кагамлик [12], Т. Левченко–Комисаренко [16], О. Максимчук [17], Л. Ушкалова [23] та ін. Даний факт засвідчує високий потенціал проповідей Антонія Радивилівського в якості джерела з дослідження історії вітчизняної духовної культури. Окремі біографічні дані про проповідника можна почерпнути з історичних довідкових видань, що повторюють відомості попередніх досліджень [28]. Виключенням є зроблені Ю. Мициком публікації листів Антонія Радивилівського, що доповнюють наші уявлення про біографію проповідника [19; 20].

Філософська й світоглядна складова творчості проповідника донедавна залишалася поза увагою дослідників. Так, до окремих філософських та світоглядних аспектів спадщини Антонія Радивилівського звертались зарубіжні та вітчизняні історики та філософи Д. Броджі–Беркофф [31], Л. Довга [8], Н. Яковенко [30].

Висновок. Таким чином, ми можемо констатувати, що на сьогодні вітчизняна наука має досить значний досвід дослідження спадщини Антонія Радивилівського. Однак, дані дослідження, в основному носять фрагментарний характер та стосуються літературних якостей творчості проповідника. Натомість, філософська складова його текстів є малодослідженою та потребує детальної уваги, як найбільш перспективний напрямок вивчення текстів Антонія Радивилівського.

Список використаних джерел

1. Азовцева, СВ., 2014. «Слово на вознесеніє господне» Антонія Радивилівського як приклад барокової проповіді», *Філологічні трактати*, Т.6, №2, с.64–68.
2. Азовцева, С., 2012. «Творчість Антонія Радивилівського в історико-літературних працях XIX – XXI століть», *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство*, 34, с.143–148.
3. Аскоченский, ВИ., 1856. «Киев с древнейшим его училищем Академиею», Киев: в *Унив. тип.*
4. Білецький, О., 1967. «Хрестоматія давньої української літератури», Київ: *Радянська школа*.
5. Говорский, К., 1864. «Радивилівский Антоний (Краткий биограф. очерк)», *Вестн. Зап. Рос.* Т.1. Октябрь, с.183.
6. Грицай, МС., Микитася, ВЛ., Шолом, ФЯ., 1989. «Давня українська література», Київ: *Вища школа*.
7. Денисюк, ВВ., 2009. «Образ воїна крізь призму барокової фразеології (на матеріалі проповідей Антонія Радивилівського)», *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр.*, 27, с.3–13.
8. Довга, ЛМ., 2003. «Уявлення про гріх та чесноту в українських текстах XVII ст.», *Соціум*, 3, с.241–248.
9. Єфремов, С., 1995. «Історія українського письменства», Київ: *Femina*.
10. Ісиченко, І., 2017. «Конотаційна перспектива євангельського тексту в пасійних проповідях Антонія Радивилівського», *Медієвіст: латино мовна українська література*. [online] Доступно: http://www.medievist.org.ua/2017/03/blog-post_27.html [Останнє оновлення 21 квітня 2019].
11. Ісиченко, І., 2011. «Історія української літератури: епоха бароко XVII – XVIII ст.», Львів – Київ – Харків: *Святогорієць*.
12. Кагамлик, СР., 2003. «Високе Слово Антонія Радивилівського», *Український церковно-історичний календар*, с.99–101.
13. Костомаров, НИ., 1990. «Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей», Книга 2. XVII столетие, Москва: *Книга*.

14. Крעותень, ВІ., 1959. 'Антоній Радивилівський про ораторське мистецтво', *Радянське літературознавство*, 5, с.39–49.
15. Крעותень, ВІ., 1983. 'Оповідання Антонія Радивилівського', Київ: *Наукова Думка*.
16. Левченко–Комісаренко, Т., 2006. 'Топіка сакральних імен у проповідях Антонія Радивилівського', *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*, 11, с.125–128.
17. Максимчук, О., 2013. 'Мотив пошуку коханого у проповідях Антонія Радивилівського і діалогів Григорія Сковороди', *Переяславські Сковородинські студії*, 2, 66–71.
18. Марковский, МН., 1894. 'Антоний Радивилевский, южнорусский проповедник XVII века', Киев: *Тип. Им. Ун-та св. Владимира В. И. Завадского*.
19. Мицик, Ю., 2017. 'Із листування духівництва 1660–х рр.', *УІЖ*, 3, с.148–156.
20. Мицик, Ю., 2014. 'Нововиявлені листи православних ієрархів XVII ст.', *УІЖ*, 6, с.165–178.
21. Огоновський, О., 1992. 'Історія літератури руської (української)', фотопереклад з вид. 1887 р., Мюнхен, с.318–331.
22. Торочинский, А., 1976. 'Проповеди Антония Радивилевского', *Руководство для сельских пастырей*, Т.2, №30, с.370–379.
23. Ушкалов, Л., 2004. 'Сковорода й Антоній Радивилівський', В: Ушкалов Л. *Григорій Сковорода: семінарії*, Харків: *Майдан*, с.322–323.
24. Филарет, епископ Харьковский, 1857. 'Обзор русской духовной литературы (862–1720)', СПб: *Типография Императорской Академии Наук*.
25. Франко, І., 1910. 'Нарис історії українсько–руської літератури до 1890 р.', Львів: *Накладом Укр.–рус. вид. спілки*.
26. Чижевський, Д., 1956. 'Історія української літератури (від початків до доби реалізму)', Нью-Йорк: *УВАН*.
27. Чижевський, ДІ., 2003. 'Історія української літератури', Київ: *Видавничий центр «Академія»*.
28. Чухліб, ТВ., 2001. 'Антоній Радивилівський', В: Чухліб Т. В. *Кисєво–Могиллянська академія в іменах. XVII – XVIII ст.*, Енциклопедичне видання, Київ: *КМ Academia*, с.451.
29. Шевчук, В., 2005. 'Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть': у 2–х кн., Кн.2: Розвинене бароко. Пізнє бароко, Київ: *Либідь*, с.72.
30. Яковенко Н., 2012. 'Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVIII ст.', Київ: *Laurus*.
31. Brogi Bercoff, Giovanna, 2012. 'The Sermons of Antoniij Radyvylovs'kyj: History, Culture, Mentality', In: *Theatrum humanae vitae*, Kyiv: *Laurus*, p.414–424.
9. Jefremov, S., 1995. 'Istorija ukrai'ns'kogo pys'menstva (History of Ukrainian Literature)', Kyi'v: *Femina*.
10. Isichenko, I., 2017. 'Konotacijna perspektiva jevangel's'kogo tekstu v pasijnyh propovidjah Antonija Radyvylovs'kogo (The connotational perspective of the Gospel text in the parson sermons by Antony Radivilovsky)', *Medievist: latyno movna ukrai'ns'ka literatura*. [online] Dostupno: http://www.medievist.org.ua/2017/03/blog-post_27.html [Ostannje onovlennja 21 kvitnja 2019].
11. Isichenko, I., 2011. 'Istorija ukrai'ns'koi' literatury: epoha baroko XVII – XVIII st. (The history of Ukrainian literature: the Baroque period of the XVII – XVIII centuries)', L'viv – Kyi'v – Harkiv: *Svjatogorec*.
12. Kagamlyk, SR., 2003. 'Vysoke Slovo Antonija Radyvylovs'kogo (The high word of Antony Radilovsky)', *Ukrai'ns'kyj cerkovno–istorychnyj kalendar*, s.99–101.
13. Kostomarov, NI., 1990. 'Russkaja istorija v zhizneopisanijah ejo glavnejshih dejatelej (Russian history in the biographies of its main figures)', Kniga 2. XVII stoletie, Moskva: *Kniga*.
14. Krekoten', VI., 1959. 'Antonij Radyvylovs'kyj pro orators'ke mystectvo (Anthony Radivilovsky about oratory art)', *Radjans'ke literaturoznavstvo*, 5, s.39–49.
15. Krekoten', VI., 1983. 'Opovidannja Antonija Radyvylovs'kogo (Story by Anthony Radivilovsky)', Kyi'v: *Naukova Dumka*.
16. Levchenko–Komisarenko, T., 2006. 'Topika sakral'nyh imen u propovidjah Antonija Radyvylovs'kogo (Topic of sacred names in sermons by Anthony Radivilovsky)', *Literaturoznavchi obrii*. *Praci molodyh uchenyh*, 11, s.125–128.
17. Maksymchuk, O., 2013. 'Motyv poshuku kohanogo u propovidjah Antonija Radyvylovs'kogo i dialogah Grygorija Skovorody (The motive of a lover's search in the sermons of Anthony Radivilovsky and the dialogues of Gregory Skovoroda)', *Perejaslavs'ki Skovorodyns'ki studii*, 2, 66–71.
18. Markovskij, MN., 1894. 'Antonij Radivilovskij, juzhno-russkij propovednik XVII veka (Anthony Radivilovsky, South Russian preacher of the XVII century)', Kiev: *Tip. Imp. Un-ta sv. Vladimira V. I. Zavadskogo*.
19. Mycyk, Ju., 2017. 'Із lystuvannja duhivnyctva 1660–h rr. (From the correspondence of the clergy of the 1660's)', *UIZH*, 3, s.148–156.
20. Mycyk, Ju., 2014. 'Novovyjavleni lysty pravoslavnyh ijerarhiv XVII st. (Newly discovered letters of the Orthodox hierarchs of the XVII century)', *UIZH*, 6, s.165–178.
21. Ogonovs'kyj, O., 1992. 'Istorija literatury rus'koi' (ukrai'ns'koi') (History of Russian (Ukrainian) literature)', fopoperedruk z vyd. 1887 r., Mjunhen, s.318–331.
22. Torochinskij, A., 1976. 'Propovedi Antonija Radivilovskogo (Sermons by Anthony Radivilovsky)', *Rukovodstvo dlja sel'skih pastyrej*, T.2, №30, s.370–379.
23. Ushkalov, L., 2004. 'Skovoroda j Antonij Radyvylovs'kyj (Skovoroda and Anthony Radivilovsky)', V: Ushkalov L. *Grygorij Skovoroda: seminarji*, Harkiv: *Majdan*, s.322–323.
24. Filaret, episkop Har'kovskij, 1857. 'Obzor ruskoj duhovnoj literatury (862–1720) (Review of Russian spiritual literature (862–1720))', SPb: *Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk*.
25. Franko, I., 1910. 'Narys istorii ukrai'ns'ko–rus'koi' literatury do 1890 r. (Essay on the history of Ukrainian–Russian literature until 1890)', L'viv: *Nakladom Ukr.–rus. vyd. spilky*.
26. Chyzhevs'kyj, D., 1956. 'Istorija ukrai'ns'koi' literatury (vid pochatkiv do doby realizmu) (History of Ukrainian literature (from the beginning to the time of realism))', N'ju–Jork: *UVAN*.
27. Chyzhevs'kyj, DI., 2003. 'Istorija ukrai'ns'koi' literatury (History of Ukrainian literature)', Kyi'v: *Vydavnychij centr «Akademija»*.
28. Chuhlib, TV., 2001. 'Antonij Radyvylovs'kyj (Anthony Radivilovsky)', V: Chuhlib T. V. *Kyjevo–Mogyljans'ka akademija v imenah. XVII – XVIII st.*, Encyklopedychnе vydannja, Kyi'v: *KM Academia*, s.451.
29. Shevchuk, V., 2005. 'Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть (Muse Roksolanska: Ukrainian literature of the XVII–XVIII centuries)': у 2–х кн., Кн.2: Розвинене бароко. Пізнє бароко, Київ: *Либідь*, с.72.
30. Jakovenko N., 2012. 'Dzerkala identychnosti. Doslidzhennja z istorii' ujavlen' ta idej v Ukrai'ni XVI – XVIII st. (Identity mirrors. Studies on the history of ideas and ideas in Ukraine from the sixteenth and eighteenth centuries)', Kyi'v: *Laurus*.
31. Brogi Bercoff, Giovanna, 2012. 'The Sermons of Antoniij Radyvylovs'kyj: History, Culture, Mentality', In: *Theatrum humanae vitae*, Kyiv: *Laurus*, p.414–424.

References